

El drap de les Bruixes: un teixit excepcional a Sant Joan de les Abadesses

per LAIA PÉREZ PENA,
Llicenciada en Història de l'Art (UAB)

El Drap de les Bruixes (MEV 557).
©Museu Episcopal de Vic.
[Vegeu ampliació.](#)

1 Francesca Español ha identificat "*quam vocatur aquilarum*" de l'inventari de 1217 amb el Drap. Al nostre parer, sembla més probable que faci referència al *Teixit de les àguiles*. ESPAÑOL BERTRAN, Francesca, «Sant Joan de les Abadesses durant els segles del Romànic», a CRISPÍ, Marta; MONTRAVETA, Míriam (ed.), *El monestir de Sant Joan de les Abadesses*, Sant Joan de les Abadesses, 2012, p. 50.

2 MASDEU, Josep, «Un inventari de l'any 1217 de Sant Joan de les Abadesses», *Butlletí del Centre Excursionista de Vich*, IV (1921-1924), 1923 (Vic), p. 141-146; MASDEU, Josep, «Un inventari de l'any Sant Joan de les Abadesses», *Butlletí del Centre*

El drap de les Bruixes (MEV 557) és un teixit de seda de 245 x 109 cm procedent del monestir ripollès de Sant Joan de les Abadesses i conservat al Museu Episcopal de Vic des de 1888 del qual es desconeix la seva forma original ja que ha arribat fins a dia d'avui reutilitzat com a pal·li o frontal d'altar. Encara que el monestir de Sant Joan conserva un arxiu força complet, a l'inventari més antic que s'hi conserva, de 1217, no s'ha localitzat cap menció al Drap¹. En un inventari posterior de 1357², després d'haver enumerat cada altar amb tot el seu parament, descriu una sèrie de teles que no ubica dins de l'església monàstica. Es parla d'una capa *rubeam signatam signis diversarum bestiarum* la qual podria fer referència a un indument litúrgic que hauria reaprofitat part del Drap –potser la part que avui li manca de la franja superior i dels laterals?–. Tanmateix, la primera notícia documental amb què es compta és una visita pastoral de l'arxipreste Sebastià Illa, el 14 de juliol de 1621. En la descripció de l'altar major cita de forma explícita «*Item un palit vermell dit de las bruxas*»³,

Excursionista de Vich, 1915-1916-1917, Vic, p. 44.

3 Visita, inventari, rendes i beneficis i manaments promulgats per Sebastià Illa, arxipreste, 1621-1623, f. 2r [Arxiu del Monestir de Sant Joan de les Abadesses - Visites pastorals].

Detalls del drap. S'hi identifiquen els recosits i apedaçaments.
© Laia Pérez Pena.

Detall del voraviu amb el folre de lli i llustrina. © Laia Pérez Pena.

4 Visita pastoral i inventari de Francesc Vergés, arxiprest, 1674, f. 17r [Arxiu del Monestir de Sant Joan de les Abadesses - Visites pastorals]; publicat recentment per: CRISPÍ, Marta; MONTRAVETA, Míriam (ed.), *El monestir de Sant Joan de les Abadesses*, Sant Joan de les Abadesses, 2012, p. 192-194.

5 PEREZ PENA, Laia, "El paño de las brujas: nuevas vías de investigación", *Anales de Historia del Arte*, Universidad Complutense de Madrid, 2013 (en prensa).

6 Cal recordar les paraules de mossèn Gudiol (1893) quan parla "d'un teixit de seda aprofitat com a frontal". *Catálogo del Museo Arqueológico Artístico Episcopal de Vich*, Vic, 1893, p. 224.

7 Tant els especialistes de l'Abegg-Stiftung com del MEV asseguren que la factura

per al qual mana que el paborde major en faci fer dos ciris. La següent notícia que es té és una altre visita pastoral, en aquest cas, de 1674 realitzada per l'arxipreste Francesc Vergés, en la qual es destaca que el Drap ja no es troba col·locat a l'altar major, sinó que es conserva a la sagristia de l'església monàstica «*Item lo palit de sati mostrejat dit lo palit de las brujas molt vell y dolent*»⁴.

Malgrat el seu estat de conservació és força bo, les nombroses mutilacions que ha patit al llarg de la història són evidents i una anàlisi detinguda treu a la llum múltiples parts recosides i apedaçades⁵ que suggereixen que el teixit original va ser retallat i reutilitzat per donar-li la forma de pal·li o frontal⁶. Així s'hauria conservat, com a mínim des d'època barroca, gràcies a aquest senzill **bastidor de fusta**, conservat encara als magatzems del MEV i que encara manté restes d'alguns fils de seda, pertanyents sense cap dubte al Drap, als claus de la fusta dels encaixos⁷. De la mateixa manera, convé destacar que la zona del voraviu sembla s'hauria reforçat en algun moment, segurament també època barroca, amb dues o tres capes interiors de lli i llustrina per donar aprest i rigidesa a la peça⁸.

del bastidor és inequívocament d'època barroca.

8 Aquesta anàlisi formal es va realitzar en el marc d'investigació per a la tesina del Màster en Anàlisi i Gestió del Patrimoni Artístic

a Catalunya, PEREZ PENA, Laia, *El drap de les Bruixes: qüestions entorn a l'origen, temàtica i funció d'un teixit excepcional*, 2012 (en premsa), dirigida pel Dr. Manuel Castiñeiras.

El programa iconogràfic

La decoració està distribuïda en tres franges horitzontals. Un animal fantàstic ocupa la franja central, en aquest cas un lleó alat amb dos cossos i amb cua de serp⁹ amb una cabellera geometritzada a base de línies concèntriques i acabada en zig-zag per tal d'imitar el pelatge del felí. A sota, es despleguen en forma de ventall dues ales simètriques després de les quals hi ha un buit de decoració, segurament a causa d'algun tipus d'error en la preparació del disseny¹⁰. Les potes de l'animal estan decorades amb cercles blancs i línies vermelles que remetent a l'ornamentació dels animals en l'art persa¹¹. L'animal està doblement envoltat, en un primer nivell, per la unió de dues ales posteriors que emergeixen de les espatlles i que s'uneixen just damunt de la cabellera. En un segon nivell, la cua de serp de l'animal es converteix en un gran arc que parteix de l'extrem inferior de les ales i envolta la figura fantàstica. Aquesta estructura presenta una decoració perfilada en groc, a base de línies horitzontals blaves en forma de zig-zag, les quals emulen el cos de la serp i sobre la qual se succeeixen una sèrie de caps d'animals que ben podrien ser grius. La decoració d'aquesta franja central es completa amb dues aus simètriques i afrontades situades als carcanyols de la segona arcada. Aquestes composicions basades en un arc amb aus caminants als carcanyols es troba de forma repetida en diferents manifestacions de l'art bizantí¹². L'animal es pot identificar com a un ibis¹³ crestat, la representació jeroglífica del qual és l'*akh*, element de caràcter immortal que formava part juntament amb el *ka* i el *ba* de les diverses parts que conformaven l'esperit humà després de la mort en el món egipci. Amb el pas del temps, el seu significat va variar, convertint-se l'*akh* en un esperit intermediari entre els éssers humans i els déus vinculat especialment als rituals de momificació i embalsamament¹⁴.

- 9** MARTÍN I ROS, Rosa M., «Teixit de les Bruixes», *Catalunya Romànica*, XXII, Barcelona, 1986, p. 273;
MARTÍN I ROS, Rosa M., «Teixit de les Bruixes», *Catalunya Romànica*, X, Barcelona, 1987, p. 398.
10 SHEPHERD, Dorothy; VIAL, Gabriel, «La chasuble de Saint-Sernin», *Bulletin de liaison du CIETA*, 21, 1965 (Lió), p. 20-31.
11 *Fris amb griu* del Palau de Dàrius I a Susa. París, Musée du Louvre, Sb 3322.
12 Com és el cas de diverses miniatures de l'*Evangelari de Lorsch*, una placa carolíngia de vori amb la personificació de la Verge com a Església, procedents d'Aquisgrà o en unes plaques bizantines d'argent procedents d'un monestir del nord de Síria.
13 MARTÍN I ROS, Rosa M., «Teixit de les Bruixes», *Catalunya Romànica*, XXII, Barcelona, 1986, p. 273;
MARTÍN I ROS, Rosa M., «Teixit de les Bruixes», *Catalunya Romànica*, X, Barcelona, 1987, p. 398.
14 CIMMINO, Franco, *La vida cotidiana de los egipcios*, Madrid, 2002, p. 157-158.

Detall de la unitat decorativa del registre central. ©Laia Pérez Pena.

Placa amb sant Pere procedent d'un monestir al nord de Síria (Nova York, The Metropolitan Museum of Art, n. 50.5.1). ©The Metropolitan Art Museum.

15 Rosa M. Martín i Ros, va proposar també podria tractar-se d'un instrument propi de l'Egipte antic com és el sistre. MARTÍN I ROS, Rosa M., «Teixit de les Bruixes», *Catalunya Romànica*, XXII, Barcelona, 1986, p. 273; MARTÍN I ROS, Rosa M., «Teixit de les Bruixes», *Catalunya Romànica*, X, Barcelona, 1987, p. 398.

16 Múltiples representacions artístiques sassànides, paleocristianes i bizantines constaten la vinculació de les representacions de paons reials amb la vinya com és el cas del *Mosaïc amb paons* de l'església de Maaut El Naama (Síria), conservat al Cleveland Museum of Art.

17 T. K. THOMAS, "Coptic and byzantine textiles found in Egypt: corpora, collections and scholarly perspectives", a R. S. BAGNALL, *Egypt in the Byzantine World. 300-700*, Cambridge, 2007, p. 137-163.

18 Ens referim al *Liber Pontificalis* i als *Geniza Documents*, així com d'altres fonts contemporànies citades per la historiografia, sobretot en publicacions vinculades al comerç i importació de teixits arreu de la conca mediterrània durant l'Alta Edat Mitjana.

El rengle inferior, idèntic al superior, presenta decoració basada en parelles de paons afrontades. L'art paleocristià i bizantí, inspirant-se en el persa, l'utilitzarà com a imatge de la immortalitat de l'ànima i serà present en nombrosos sarcòfags i mosaics d'aquest període. El pit del paó està guarnit amb un collaret perlat i presenta a la zona de la panxa una particular decoració a base de pètals en forma de cor invertit que se succeeixen a banda. Emergeix de la part posterior del plomatge la cua del paó la qual es desplega en formant un arc que s'uneix amb la mateixa sanefa del paó oposat de la següent unitat decorativa. Ambdues sanefes vegetals creen una forma ovalada que conté un tronc central a partir del qual sorgeixen diferents ramificacions finalitzades en elements borlats donant lloc a un *hom* o arbre de la vida¹⁵, de tradició mesopotàmica. Una vinya molt esquematitzada separa les parelles de paons i va desplegant els seus característics pàmpols a banda i banda, tot combinant-los amb elements florals fins a finalitzar entre les potes del lleó de la franja superior en un carroll de raïm¹⁶. Aquest element, decoratiu i alhora compositiu apleix la funció d'unir formal i simbòlicament els dos registres. Per tant, no haurien estat concebuts com a dues franges decoratives aïllades sinó com un mateix programa iconogràfic.

Una producció llevantina

Es conserven una sèrie de teixits bizantins manufacturats en tallers tèxtils del Mediterrani llevantí, entre Síria, Palestina i Egipte. Tot i la dificultat de discernir la producció de cadascun d'aquests llocs, les fonts escrites parlen de grans centres funcionant a Alexandria¹⁷, Tir, Sidó o Antioquia¹⁸. Seria

Fragment de túnica. Egipte, segles VIII-IX. ©Christie's.

Teixit amb ibis (París, Musée national du Moyen-Âge-Thermes de Cluny, CL. 21959).

19 PEREZ PENA, Laia, “El drap de les Bruixes: al-Àndalus, Sicília o Síria?”, *Síntesi. Quaderns dels Seminaris de Besalú*, 2, 2014, pp. 75-92. PEREZ PENA, Laia, “El paño de las brujas: nuevas vías de investigación”, *Anales de Historia del Arte*, Universidad Complutense de Madrid, 2013 (en prensa)

20 MUTHESIUS, Anna, *Bizantine silk weaving. AD 400 to AD 1200*, Viena, 1997, p. 66.

21 *Teixit dels ibis* (París, Musée national du Moyen Age-Thermes de Cluny, CL. 21959), trobat a Antinoe, samit datat entre els segles v i vi; un *Fragment de teixit* (Londres, British Museum, n- 1904,7-6,41) del segle viii i probablement trobat a Akhmim i un *Fragment de teixit de seda* (Londres, V&A Museum, T.56-1936).

dins d'aquest grup de teles amb fortes influències bizantines i sassànides però allunyades de la producció metropolitana que s'hauria de emmarcar la manufactura del Drap amb una cronologia entre els segles ix i x¹⁹. Malgrat que en aquestes dates el domini musulmà s'hauria estès arreu de la Mediterrània oriental, s'ha suggerit teixidors cristians haurien sobreviscut en monestirs siris que haurien seguit funcionant o a Egipte on cristians coptes seguirien teixint també sota el domini de governants musulmans²⁰. Els únics exemples documentats de teixits de seda bizantins procedents de la Mediterrània oriental, són els recuperats d'enterraments en cementiris monàstics i de ciutats com Antinoe i Akhmim, a Egipte²¹. ●